

ТЕНДЕНЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ РИНКУ КОРМІВ

Розглянуто стан і тенденції розвитку ринку кормів. Проаналізовано кон'юнктуру ринку та канали реалізації кормових ресурсів сільськогосподарськими підприємствами Житомирської області. Виявлено основні проблеми пов'язані з функціонуванням ринку кормів, а також запропоновано напрями щодо їх вирішення.

Постановка проблеми

Одним із важливих елементів аграрного ринку є ринок кормів, який у зв'язку із набуттям Україною членства в СОТ має бути прогнозованим і передбачуваним для всіх його учасників. Стабільність функціонування ринку кормів залежить від розвитку галузі кормовиробництва. Проте, протягом останніх десятиліть ця галузь характеризується наступними тенденціями: із року в рік зменшується кормова площа; знижується врожайність кормових культур і, як наслідок, зменшуються обсяги виробництва кормів. У структурі вироблених кормів найбільшу питому вагу займають грубі корми (сіно, солома, стебла кукурудзи), які мають низькі показники за поживністю та якістю. Невисокі ціни на кормові ресурси на внутрішньому ринку призводять до скорочення обсягів виробництва і реалізації кормів основними їх постачальниками – сільськогосподарськими підприємствами. Вітчизняний ринок кормів втрачає необхідну пропозицію і асортимент кормової продукції. Разом з тим, внаслідок малоефективного функціонування ринку кормів, страждає основний споживач кормів – тваринництво. Тому надзвичайно важливим питанням є створення передумов успішного функціонування ринку кормів.

За цих обставин особливої уваги потребує вивчення кон'юнктури, каналів реалізації та сегментів ринку кормів, визначення напрямів стимулювання закупівлі кормових ресурсів. Це забезпечить передусім орієнтацію ринку кормів на потреби споживачів та має бути однією з важливих умов його ефективного функціонування.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Економічним проблемам виробництва та використання кормів присв'ячені роботи П.С. Березівського, В.В. Гришка, В.П. Долинського, П.Б. Кропа,

© І.Ф. Грабчук

*Науковий керівник – к.е.н., доцент Л.Д. Павловська

І.Т. Кіщак, В.П. Славова, Я.І. Сибаль, Л.Д. Павловської, А.А. Побережної, І.Н. Топіхи, О.І. Ходаківської, Г.В. Черевка та ряду інших вчених економістів-аграріїв. Результати їх досліджень розкривають, головним чином, проблеми формування ринку кормів з урахуванням таких його елементів, як виробництво, споживання та реалізація кормів.

Незважаючи на безумовну значущість проведених досліджень, залишаються недостатньо дослідженими тенденції становлення і розвитку ринку кормів. Це дає підстави стверджувати, що дослідження даної проблеми є актуальним.

Метою дослідження є вивчення особливостей формування, функціонування та обґрунтування напрямів розвитку ринку кормів. Для досягнення поставленої мети передбачалося вирішити наступні завдання:

- проаналізувати пропозицію, попит та цінову ситуацію на ринку кормів;
- визначити основні канали реалізації кормових ресурсів;
- виявити напрями удосконалення функціонування ринку кормів.

Об'єкти і методика досліджень

Об'єктом дослідження є процес формування і функціонування ринку кормів.

У процесі дослідження використовувались такі методи: статистично-економічний (аналіз попиту та пропозиції, цінової ситуації на ринку кормів; каналів реалізації кормових ресурсів сільськогосподарськими підприємствами), соціологічний (для оцінки забезпеченості селянських особистих господарств кормами), абстрактно-логічний (формулювання висновків та пропозицій).

Результати досліджень

Функціонування ринку кормів дає можливість приймати рішення щодо ефективності вирощування власних кормів або їх закупівлі. В умовах планової економіки передбачалось максимальне забезпечення господарств основними кормами власного виробництва. Саме орієнтація на забезпечення виробників тваринницької продукції власними кормами залишається до певної міри актуальною і для ринкового виробництва. Перш за все до вищезгаданого слід віднести: дешевизну кормів власного виробництва у порівнянні з покупними; важливість кормових культур як складової системи сівозмін та для урівноваженого розвитку сільського господарства; високу вартість транспортування кормів (особливо щодо об'ємних); невпевненість в екологічній безпеці покупних кормів; з метою здешевлення тваринницької продукції; можливість повного, своєчасного та раціонального збалансування кормів для годівлі тварин; забезпечення тварин якісними кормами; можливість взаємозаміни кормів [2, с. 2]. Однак, протягом останніх років, незважаючи на підвищення цін реалізації спостерігається тенденція збільшення питомої ваги покупних кормів у господарствах різних форм власності, що призвело до підвищення собівартості тваринницької продукції і зменшення прибутковості галузі тваринництва. Стає зрозуміло, що в господарствах необхідно

досягти оптимального співвідношення придбаних кормів до їх загальної кількості, використаної у тваринництві. Наприклад, дослідженнями американських вчених встановлено, що оптимальним рівнем витрат на придбання кормів для фермерів північного заходу США був визначений рівень \$ 500–549 на одну корову в рік. Це складало 29 % у структурі собівартості молока і забезпечувало одержання в середньому \$ 418 прибутку на корову. Водночас, витрати на покупні корми на рівні \$ 0–349 (16 % собівартості) та більше \$ 700 (44 % собівартості) забезпечували відповідно \$ 374 та \$ 308 прибутку в розрахунку на одну корову [3, с. 25]. Виходячи з цього, необхідно забезпечувати тваринництво кормами власного виробництва, збільшуючи їх кількість у загальній пропозиції. Щорічна пропозиція кормів формується за рахунок їх залишків попереднього року, обсягів їх виробництва у поточному році, імпортих поставок кормового зерна, білкових та небілкових компонентів. Основою пропозиції кормів у Житомирській області є їх виробництво підприємствами різних форм власності (табл. 1). Загальне виробництво кормів у 2007 р. складає 577 тис. т корм. од., що більше в порівнянні з 2003 р. на 36 тис. т корм. од., або 6,8 %. Але ще низькою залишається заготівля кормів на умовну голову в тваринництві, в середньому по області заготовлено 19,8 ц к. од. на умовну голову, при потребі не менше 45. Особливо відчутним є зменшення пропозиції концентрованих кормів на 27,7 %, зокрема у господарствах населення – на 48,3 %.

Таблиця 1. Виробництво кормів у господарствах різних форм власності Житомирської області, тис. ц корм. од.

Показники	Маркетинговий рік					2007 р. у % до 2003 р.
	2002– 2003	2003– 2004	2004– 2005	2005– 2006	2006– 2007	
Усі категорії господарств						
Обсяг виробництва кормів, всього	5397,5	6202,1	6119,2	5595,5	5761,9	106,8
у т.ч. концентрованих	2133,7	2242,3	2123,3	1850,1	1542,6	72,3
У сільськогосподарських підприємствах						
Обсяг виробництва кормів, усього	2551,0	3173,9	2897,7	2196,2	2014,2	79,0
у т.ч. концентрованих	769,3	1150,8	1103,1	962,8	837,0	108,8
Питома вага, %	47,3	51,2	47,4	39,2	35,0	х
Господарства населення						
Обсяг виробництва кормів, усього	2846,5	3028,2	3221,5	3399,3	3747,7	131,7
у т.ч. концентрованих	1364,4	1091,5	1020,2	887,3	705,6	51,7
Питома вага, %	52,7	48,8	52,6	60,8	65,0	х

*Джерело: Розраховано за даними Головного управління статистики в Житомирській області та [4, с. 14–22; 5, с. 10–038].

Протягом останніх років провідними виробниками кормів у Житомирській області є господарства населення, питома вага яких сягає 65 %. Основною причиною зростання питомої ваги у виробництві кормів у господарствах населення є зменшення пропозиції кормів сільськогосподарськими підприєм-

ствами (концентрованих, грубих, соковитих), що призводить до скорочення надходження їх у господарства населення.

За результати проведеного нами опитування, в якому приймали участь 1112 респондентів селянських господарств Житомирської області, 40 % спожитих кормів у господарствах населення надходить ззовні. Основними постачальниками кормів на ринку виступають сільськогосподарські підприємства, які реалізують різні види кормів (зерно, кормові коренеплоди, силос, сінаж, солом, висівки, жом та інші) за готівку, в рахунок оплати праці та орендної плати, за використання земельних та майнових паїв. На формування загальних обсягів реалізації кормів сільськогосподарськими підприємствами впливає їх вироблена кількість. За 2007 р. виробництво кормів у сільськогосподарських підприємствах в порівнянні з 2003 роком зменшилось на 21 % і фактичний продаж сільськогосподарськими підприємствами кормових ресурсів за всіма каналами реалізації становив 222,1 тис. ц корм. од., що на 167 тис. ц корм. од. або на 42,9 % менше ніж у 2003 р. Помітне зменшення обсягу реалізації кормів спричинено негативним впливом погодних умов та низьким рівнем внутрішніх цін на кормові ресурси.

У загальному обсязі реалізації кормів сільськогосподарськими підприємствами основними є такі канали збуту: населенню в рахунок оплати праці – 20,4 %, пайовикам у рахунок орендної плати за землю та майнові паї – 39,7 %, на ринку, через спеціалізовані магазини – 2,7 %, на зовнішньому ринку – 15,8 %, за бартерними угодами – 1,4 %, посередникам прямо з господарства – 20,0 % (рис. 1).

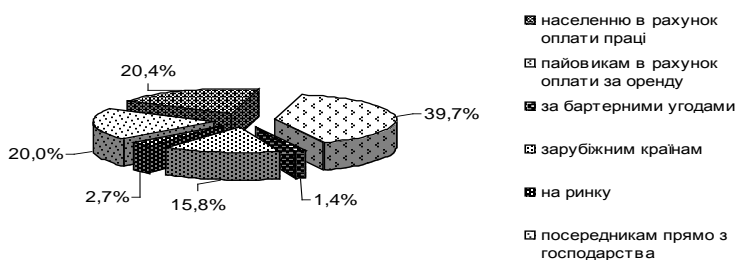

Рис. 1. Структура каналів реалізації кормів сільськогосподарськими підприємствами Житомирської області в 2007 році

*Джерело: Побудовано за даними Головного управління статистики в Житомирській області [5, с. 28].

Серед каналів збуту кормової продукції домінуючими є реалізація пайовикам у рахунок орендної плати, населенню в рахунок оплати праці та реалізація посередникам прямо з господарства.

Пропозицію кормових ресурсів доповнюють імпорتنі поставки фуражного зерна, білкових кормів, соєві шроти, рибне борошно. Пропозиція імпортних кормових ресурсів доповнила в 2007 р. загальну пропозицію кормів у

Житомирській області приблизно на 9,1 тис. ц корм. од (з них 55,7 % – соєві шроти, 12,1 % – рибне борошно, 32,2 % – макуха та інші гранульовані і не гранульовані корми). Основними країнами імпортерами є: з країн ЄС – Литва, Польща, з інших країн світу – США, Китай та Індія [6, с. 25]. Загальна пропозиція всіх видів кормів на 2006–2007 маркетинговий рік по області складала 16228 тис. т корм. од.

Важливе значення в обсягах реалізації відіграють ціни, вони є важливою категорією ринкової економіки, інструментом, що регулює систему виробництва, розподілу, обміну та споживання. Цінова ситуація для кожного виду кормів має особливості, які зумовлюються кон'юнктурою світового та внутрішнього ринків. Реалізаційні ціни на фуражне зерно формувалися в основному під впливом зовнішнього та внутрішнього ринків і становили в 2007 р. на внутрішньому ринку – 755,4 грн/т, а на зовнішньому ринку – 927,5 грн/т, забезпечуючи прибутковість виробництва фуражного зерна (рис. 2).

Ціни на силос, кормові коренеплоди, сіно формуються в основному під впливом попиту залежно від регіональних економічних умов держави. У 2007 році вони складали: сіно – 180–220, сінаж – 120–170, силос – 110–130, кормові буряки – 100–140, солома зернових культур – 40–60, жом – 75–80 грн/т.

Значна частка кормів – зелені, грубі, соковиті, без товарообігу на ринку безпосередньо згодовуються тваринам у господарствах, що їх вирощують. При формуванні вартості тваринницької та птахівничої продукції вони оцінюються за виробничою собівартістю, яка відображає мінімальну ціну конкретного виду корму.

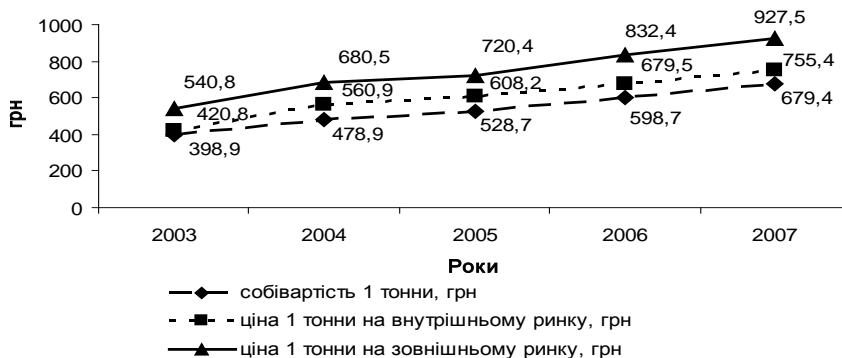

Рис. 2. Динаміка реалізаційних цін і собівартості на фуражне зерно в Житомирській області за 2003–2007 рр.

Джерело: побудовано за даними Головного управління статистики в Житомирській області.

Незважаючи на високу потребу внутрішнього ринку області у високобілкових кормах, невисокі ціни на фуражне зерно на внутрішньому ринку посилюють інтерес виробників до пошуку зовнішніх каналів збуту.

З набуттям членства Україною в СОТ спрощено міжрегіональний обмін кормовими ресурсами. Така ситуація створює ризики для національних кормовиробників втратити частину внутрішнього ринку. Як саме буде складатися ситуація на внутрішньому ринку, залежить від конкурентоспроможності національних виробників. Спеціалісти оцінюють конкурентоспроможність сільськогосподарського сектору як низьку, але продовольче і фуражне зерно та продукти його переробки мають високу конкурентоспроможність [1, с. 6].

Дійсно, ситуація на зовнішньому ринку зерна склалася так, що значна частка його реалізації приходиться на кормове зерно. У 2007 р. зареєстровано експортних контрактів загальним обсягом 5,2 тис. т на суму 662,1 тис. дол. США. Питома вага ячменю до загального обсягу експортованих зернових у 2007 р. складала 29,0 %, кукурудзи – 34,2 %, пшениці – 36,8 %. При цьому ціна на пшеницю у середньому за 2003–2007 рр. становила 89,2–96,5 дол. США за 1 т, ячміню – 74,2–110,2; кукурудзу – 79,8–94,6 та горох – 130,9–135,2. На зовнішньому ринку користуються попитом такі кормові ресурси, як побічні продукти та відходи вітчизняної харчової промисловості (шроти, макухи олійних культур, борошна та гранул м'ясних рибних субпродуктів, жому, меляса).

У 2007 р. експортні поставки у Житомирській області зросли в 10 разів, їх загальний обсяг становив 5,2 тис. т, або 662,1 тис. дол. США (рис. 3).

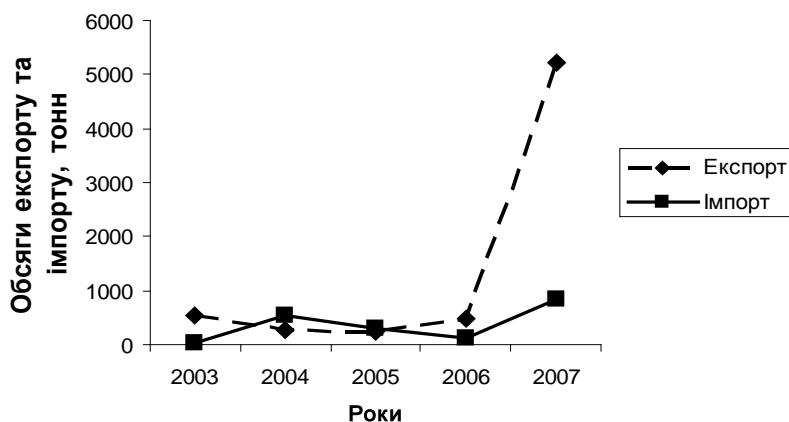

Рис. 3. Експортні та імпортовані поставки кормових ресурсів за 2003–2007 рр.

*Джерело: Побудовано за даними Головного управління статистики в Житомирській області.

Диспаритет цін між тваринницькою та промисловою продукцією зумовив скорочення поголів'я тварин і птиці, що призвело до різкого зменшення використання всіх видів кормів (табл. 2).

Із загальної пропозиції кормів усіх видів, їх витрати худобі та птиці по Житомирській області в 2006–2007 маркетинговому році склали 1253 тис. т корм. од., у т. ч. в господарствах населення – 825 тис. т корм од.

Протягом останніх п'яти років у всіх категоріях господарств області зменшено використання кормів на годівлю тварин на 30 %. Значно вищими темпами відбувається зменшення концентрованих кормів у годівлі тварин господарств населення, яка досягла критичного рівня та складає лише 30 % до потреби. Найбільшими споживачами кормів залишається скотарська галузь. Тут споживається 78,5 % кормів, з них у молочному скотарстві – 64,6 %. У свинарстві використовується – 10,7 %, у птахівництві – 6,1 %, у вівчарстві – 0,7 %, у конярстві – 3,7 %, в інших галузях – 0,3 %.

Таблиця 2. Витрати кормів худобі та птиці в Житомирській області, тис. ц корм. од.

Показники	Маркетинговий рік					2007 р. у % до 2003 р.
	2002–2003	2003–2004	2004–2005	2005–2006	2006–2007	
<i>Усі види кормів</i>						
<i>Усі категорії господарств Житомирської області</i>	17580	16112	14991	14232	12520	71,2
у т. ч.:						
– сільськогосподарські підприємства	6130	5170	5840	5112	4310	70,3
– господарства населення	11451	10942	9151	9120	8210	71,7
<i>Концентровані корми</i>						
<i>Усі категорії господарств Житомирської області</i>	4275	3841	4423	4044	3620	84,7
у т. ч.:						
– сільськогосподарські підприємства	1463	1260	1744	1532	1310	89,5
– господарства населення	2812	2581	2679	2512	2310	82,1

Джерело: Побудовано за даними Головного управління статистики в Житомирській області [4, с. 28; 5, с. 16].

Попит на окремі види кормів визначається структурою їх споживання та взаємозамінністю окремих кормів. У структурі спожитих кормів концентровані (комбікорми, зерноsumіш) становлять 22,5 %, грубі (сіно, солома, сінаж) – 28,4 %, соковиті (коренеплоди, силос, картопля) – 13,4 %, інші, включаючи зелені, – 24,3 % [5, с. 36–41].

Таким чином, спостерігається зменшення виробництва кормів у сільськогосподарських підприємствах, а в господарствах населення – збільшення. Це зумовлено обмеженими надходженнями кормів у господарства населення з сільськогосподарських підприємств. Адже особисті селянські господарства забезпечують потребу в кормах власного виробництва на 60 %, а зменшення пропозиції кормів вітчизняного виробника та високі ціни на імпорتنі корми мінімізують їх витрати при годівлі тварин, у результаті чого знижується продуктивність тварин і галузь тваринництва стає збитковою.

Висновки та перспективи подальших досліджень

У результаті дослідження функціонування ринку кормів встановлено, що:

1. Зниження цін на 10–25 % на корми вітчизняного виробництва призводить до скорочення обсягів їх виробництва і реалізації.

2. Основними реалізаторами кормів є сільськогосподарські підприємства, якими із загального обсягу реалізації близько 60,1 % кормових ресурсів продається господарствам населення (у рахунок оплати праці – 20,4 %, пайовикам у рахунок орендної плати за землю та майнові паї – 39,7 %) за цінами, які відображають лише виробничу собівартість конкретного виду корму.

3. Сільськогосподарські підприємства втрачають інтерес до виробництва кормових ресурсів, і приділяють більшої уваги вирощуванню вигіднішим з комерційної точки зору зерновим, олійним і технічним культурам.

Література

1. Аграрний сектор України на шляху до євроінтеграції: монографія / [авт. кол.: М. Бетлій та ін.]; за ред. О.М. Бородіної. – Ужгород: ІВА, 2006. – С. 426–444.

2. Зінченко О.І. Кормовиробництво: навч. посіб. / О.І. Зінченко. – [2-е вид., доп. і перероб.]. – К.: Вища освіта, 2005. – 448 с.

3. Програма розвитку кормовиробництва в сільськогосподарських підприємствах області на період 2006–2010 років. / Головне управління агропромислового розвитку в Житомирській області. – Житомир, 2006. – 27 с.

4. Приходько Д.С. Теоретичні аспекти формування ринку екологічно чистих кормів в Україні / Д.С. Приходько // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2004. – Вип. 189: в 5-ти т., Т.1. – С. 94–105.

5. Richard S. Adams. Controlling Feed Cost National Dairy Database / S. Richard: Published by Micro Retrieval Corporation. – Cambridge (USA), 1998. – P. 59–61. (CD ROM. Version II).

6. Сільськогосподарська діяльність населення Житомирщини 2005–2007 рр.: стат. зб. / за ред. Л.О. Рижкової. Гол. упр. статистики. – Житомир, 2008. – 36 с.

7. Статистичний бюлетень про заготівлю і використання кормів у сільськогосподарських підприємствах 2003–2007 рр.: стат. зб./ за ред. Л.О. Рижкової, Гол. упр. статистики. – Житомир, 2007. – 119 с.

8. Статистичний щорічник Житомирської області за 2007 р. стат. зб./ за ред. Л.О. Рижкової, Гол. упр. статистики. – Житомир, 2008. – 503 с.
